

HATÁRRENDESZETI VÁLASZOK AZ 1991-1992 KÖZÖTTI DÉLSZLÁV VÁLSÁG OKOZTA MENEKÜLTHULLÁM KEZELÉSÉRE

A biztonságpolitikai kihívások, kockázatok és fenyegetések „*azok... a veszélyt és fenyegetést magukban hordozó helyzetek és állapotok,*” amelyek általában negatívan befolyásolják az adott országban az átfogó biztonságot, annak egyes összetevőit, s gyengítik a belső és külső stabilitását⁷²³. A kilencvenes évek elején hazánk átfogó biztonságára, külső, belső stabilitására (különösen a határbiztonságra) ugyancsak meghatározó tényező volt a szomszédunkban zajló délszláv háború. A II. világháború utáni egyik legvéresebb konfliktus valójában három háború sorozata volt, melynek során Magyarországnak ugyancsak számolni kellett új típusú, az ország biztonságát fenyegető konfliktusokkal.

Szlovénia és Horvátország 1991. június 26-án kikiáltotta függetlenségét. Belgrád és Zágráb összecsapása hosszabb és pusztítóbb lett, ehhez járult még Bosznia-Hercegovina 1992-re kiszélesedő polgárháborúja. A daytoni békével a nagyhatalmak által oktrojált államszervezetté váló Bosznia-Hercegovinában az állandósult etnikai-vallási konfliktus jelenléte, amely életük védelmében a lakóhelyük elhagyására kényszerítette a harcok szenvedőit,- volt az egyik oka a nagyszámú délszláv hazánk felé és más irányba történő menekülésének. Ennek következtében Magyarország a Balkán felől 1991 júliusától a valóságos háborús menekülőknek jelentős számú csoportjait kényszerült fogadni. A jugoszláv polgárháború kezdetétől változó intenzitással, de jelentősebbé vált a menekülők és tranzit menekülők mozgása a határátkelőhelyeken és a „zöld határon” is. A volt Jugoszlávia tagállamaiból érkezők közül a nagyszámú horvát mellett 1992 tavaszától kiemelkedően magas volt a bosnyák menekülők száma. Az 1992-ben érkezett 12.604 személy 47,5%-a bosnyák nemzetiségű volt.⁷²⁴

Mind az oltalomkeresők, mind a magyar állam politikai vezetése átmeneti helyzetnek képzelte a menekülők magyarországi létét, s mindaddig, míg a nyugati államok vissza nem állították a vízumkötelezettséget a volt Jugoszlávia polgáraival szemben, ez nem volt indokolatlan. Ausztria például 1992. július 2-án 00 órától állította vissza a vízumkötelezettséget és ettől kezdve már nem engedte beutazni a vízum nélkül érkező bosnyák menekülteket. Mivel sokan közülük közokirat hamisítással akartak tovább jutni, szigorúbb feltételeket kellett bevezetni a határforgalom ellenőrzésében. Horváth Lajos, a nagyatádi tábor vezetője leírja Menedékesek Nagyatádon c. művében, hogy az osztrák határról kétvonatnyi menekültet fordítottak vissza. Ugyanakkor Magyarország még fenntartotta a vízumnélküliséget a szomszédos országok viszonylatában. Az oltalomkeresők elhelyezésére három nagyobb álladó (Bicske, Békéscsaba, Debrecen) és 20 kisebb átmeneti szállás működött, melyből 7 „folyamatos üzemeltetésre” rendezkedett be. (Máriagyűd, Mohács, Nagyatád, Nagyharsány, Pécs, Siklós és Vése). Az 1992-ben a Magyarország déli határszakaszára érkező nagyszámú bosnyák menekülő közül kétötödük vette csak igénybe

⁷²³ Szabó József (szerk.): *Hadtudományi Lexikon A-Z. I. Magyar Hadtudományi Társaság, Budapest, 1995. 42. o.*

⁷²⁴ Tóth Pál Péter : *A Magyarországra menekülők 1988-1994. Statisztikai Szemle 1996/6. sz.. 438-459. o.*

az állami ellátást, a többiek magánházaknál, fizetővendég szálláson lakott.⁷²⁵ Összességében megállapíthatjuk, hogy a Nyugat-Európába tranzitálni akarók itt rekedése lett a jellemző erre az időszakra. A magyar határőrizeti szervek ilyen nagyméretű menekülthullámmal való szembesülése gyors válaszokat és bátor tetteket kívánt a szükséghelyzetek közepette.⁷²⁶

A jugoszláv válságban 1992 elején csak időleges fegyvernugvás következett be Szlovénia és Horvátország nemzetközi elismerésével, de a megszálló szerb csapatok lefegyverzése és a horvát területek visszaadása nem történt meg. Magyarországnak történelmi okok miatt sajátos külpolitikát kellett folytatnia a vizsgált időszakban is, amely alapján az államhatárok mentén a nemzetközi gyakorlattól eltérő védelmi tevékenységre, védelmi struktúra kialakítására kényszerült. A Barcsot ért bombatalálatok és a déli határszakaszt előzőnlő menekülők miatt a BM Határőrség szervezeti rendszerében komoly szervezeti változásokra és különleges intézkedésekre volt szükség. Kormányzati döntés alapján 1991. november 15-i hatállyal kettős rendeltetésű (határőrizeti és határvédelmi feladatok) nehézfegyverzettel ellátott akciószázadok felállításra került sor a nagykanizsai, pécsi és a kiskunhalasi kerületeknél (jugoszláv, illetve volt jugoszláv államokkal való közös határszakasz okán). Továbbá itt jelentkezett leginkább olyan kihívás, kockázat, amelyre az addig meglévő (határőr és honvédségi) szervek nem voltak alkalmasak, illetve nem volt célszerű az alkalmazásuk.⁷²⁷ Itt kell megjegyezni, hogy hazánk történelmi és politikai aspektusból nézve érzékeny helyzetben volt, tekintettel a történelmi előzményekre, nem lett volna szerencsés a hadsereg erőit felvonultatni a határok mentén még védelmi céllal sem, így a BM Határőrség volt predesztinálva ezen feladatok megoldására. Ennek megfelelően látható módon elsősorban a Határőrség megerősített erői őrizték az államhatárt és tartották fenn annak rendjét még e kritikus időszakokban is. Meg kell említeni, hogy az ott ténylegesen jelentkező feladatok ellátására optimálisan is a csak a Határőrség szervei voltak készek és képesek.⁷²⁸ A déli határszakaszra vonatkozó tervek kidolgozásakor különös tekintettel, súlyozott feladatként jelent meg a tömegesen megjelenő menekültek felbukkanásának kezelése, az ott lévő települések védelme, a fegyveres csoportok megállítása, melyek nemcsak a magyar államra, de annak területén tartózkodó, idegen etnikumú migránsokra is veszélyt jelentettek. 1992 januárjára az akciószázadok feladatai sajátos színezetet öltöttek. Új teendőként jelent meg a határ közeli települések védelme, a háború elől menekülők előszűrése, és az első humanitárius segélyezés megszervezése.

A déli határszakaszra érkező nagyszámú bevándorló biztonságpolitikai kockázati tényezővé vált a határ rendszet és a civil szervezetek számára, mivel a húszt átmeneti szállás és a három -akkori- befogadó állomáson kívül a polgári lakosság is részt vett a boszniai menedékesek táborokon kívüli befogadásában.⁷²⁹ Ennek okán a határőrizetben új típusú együttműködés jött létre más rendészeti és civil szervezetekkel és a karitatív szervezetekkel. A BM Határőrség humanitárius feladatainak ellátása során igen jó kapcsolatot

⁷²⁵ A bejelentkezettek havi 600 Ft-ot, a befogadó családok havi 2000 Ft-ot kaptak a fűtésre. Harkány 3 millió Ft-ot előlegezett meg az ellátásra. Nagy jelentőségű volt a karitatív szervezetek és az egyházak (református, baptista) segítsége. Horváth Lajos: Menedékesek Nagyatádon. In: Magyarits András (szerk.): Menekültek és menedékesek Magyarországon: Bicskén és Nagyatádon. Ma Kiadó, Székesfehérvár. 1996.59-80. o.

⁷²⁶ Nagy Boldizsár: A magyar menekültjog és menekültügy a rendszerváltozástól az Európai Unióba lépésig. Gondolat Kiadó, Budapest. 2012.143-145. o.

⁷²⁷ A magyar határőrség a rendszerváltás folyamatában. In: Czékus János (szerk.): A társadalom és a fegyveres erők. Tanulmányosorozat. Hans-Seidel Alptvány. Budapest, 1991. 80-82. o.

⁷²⁸ Ritecz György: Az illegális migráció és az EU csatlakozás hatása a magyar határőrségre. Pécsi Határőr Tudományos Közlemények I. Pécs, 2002. 105-106. o.

⁷²⁹ Nagy Boldizsár: i.m. 147. o.

alakult ki a Baranya megyei református lelkészi kerület és a Johannita Rend ottani képviselőivel. 1992 tavaszán az első boszniai csoportot a harkányi református parókiára kísérte a határátlépés után a BM Határőrség, ahol az ott szolgálatot végző lelkész és munkatársai ellátták őket élelemmel, ruhaneművel, néhány napra elegendő pénzzel, ezután kerültek a befogadó táborokba.⁷³⁰

A BM Határőrség 1992 után az idegen kultúrájú népcsoport megjelenése okán a velük való bánásmód tekintetében egyértelműen pozitív társadalmi megítélést kapott a déli határok megyéiben. A bosnyákok az iszlámvallást gyakorolták, annak összes velejárójával. A napi ötszöri ima gyakorlása, az étkezés eltérő volta a magyar konyháéhoz képest, a családi struktúrák különböző szerkezete, mind megoldandó feladat lett. Ezért a határőrizeti szervek vezetői nemegyszer válságtábot állítottak fel a karitatív szervezetekkel és az akkori önkormányzatokkal együtt e problémák kezelésére. A határőrizeti szervek és a civil szervezetek együttműködése a migránsok kezelésében igen nagy horderejű volt ebben a helyzetben, mivel a társadalmi igény az 1992-től megújult határrendészeti vezetés reformjaival találkozott. A déli viszonylatban az együttműködés összehangoltsága következtében a BM Határőrség iránt megnyilvánuló bizalom egyértelműen növekedett.⁷³¹

A BM Határőrség további reformjai közé tartozott, hogy 1992 folyamán valamennyi kerület helyett határőr-igazgatóság került felállításra, melynek során az eddigi törzs kettévált és a korábbi katonai jellegű szervezet átalakult egy korszerű rendészeti, menedzser szemléletű vezetéssel rendelkező szervezetté. A délszláv háborús országokból érkező menekültek és a feszült politikai helyzet okán a megnövekedett feladatok miatt a BM Határőrség feladatainak összehangolása az alábbi szempontok alapján vált szükségessé:

- Határterületen a terror veszélyes és védendő objektumok őrzés védelmének felmérése, megszervezése.
- A várható veszélyek elhárítása, események kivizsgálásán való részvétel.
- Folyamatos kapcsolattartás a területi önkormányzatokkal, a Megyei Védelmi Bizottságokkal és a karitatív szervezetekkel.
- A személyi állományról való gondoskodás (ellátás, váltás, pihenés, kapcsolattartás)
- Folyamatos együttműködés a Rendőrséggel, a Magyar Honvédséggel.
- Felkészülés a MH erőinek fogadására, szükségállapot bevezetése esetén.⁷³²

Ugyanerre az időre, 1992 elejére tehető a Viszonylati Parancsnokság létrehozása. A Határőrség Viszonylati Parancsnokság a határon történő tevékenységek irányítására kijelölt ideiglenes szerv, mely konfliktushelyzet esetén a Határőrség Országos Parancsnoksága vezetői, munkatársai és az érintett határ menti igazgatóságok vezetői összehangolt közreműködésével lépett fel. Ennek értelmében, ha az államhatáron konfliktus, vagy veszélyhelyzet alakult ki, összehangolták tevékenységüket a határőr igazgatóságok és a többi bevont szerv között. A Kormány Operatív Törzs jóváhagyásával azonnali döntést hoztak, azonnali parancsot adtak ki. A VIP feladatai:

- A TERV alapján a Határőrség Országos Parancsnokságának elgondolását végrehajtani
- A felderítési feladatokat végrehajtani, az értékelt adatokat a Kormány Operatív Törzsének továbbítani.

⁷³⁰ Mélyinterjú Bereczky Ildikóval, a harkányi református parókia akkori lelkészével, 2014 március hónap.

⁷³¹ Vö. A magyar határőrség a rendszerváltás folyamatában. i.m. 169. o.

⁷³² A magyar határőrség a rendszerváltás folyamatában. i.m. 83-84.o

- Konfliktushelyzetben az érintett határőr igazgatóságok Operatív Csoportokat hoznak létre. Feladatuk: az érkező megerősítő erők, eszközök elhelyezése, ellátása volt. Az Operatív csoportok később beépültek a VIP állományába.⁷³³

Összegezve

A migráció egyidejűleg biztonságpolitikai, idegenrendészeti, munkaügyi, büntetőpolitikai, szociálpolitikai probléma. Egyik oldalról jól érzékelhető, hogy a migráció a társadalomban demográfiai, gazdasági, fenntartható fejlődés aspektusából nézve kedvező jelenség, a másik oldalról azonban a migráció biztonságpolitikai kockázatokat is rejt a befogadó ország összes alrendszere számára. (kiemelés: szerző) Ez a határokon átívelő jelenség és a kísérő jelenségei, embercsempészet, emberkereskedelem, terrorizmus, kábítószerek kereskedése a mai napig aktuálisak.

Az új stratégiai irányvonal szerint a vizsgált időszakban a BM Határőrség fő feladatai mellett kiemelt fontosságú projektként a migráció kezelése szerepelt. A kilencvenes évek elejétől a BM Határőrség jelentős lépéseket tett annak érdekében, hogy mind a migrációból eredő konfliktusoknak, mind a déli határszakaszon a délszláv háború miatti feszült politikai helyzet miatti követelményeknek egyaránt megfelelni képes szervezet és határőrizeti rendszer alakuljon ki illetve működjön. Megállapítható, hogy a vizsgált időszakban a BM Határőrségnek rendkívüli körülmények között kellett a társadalmi és a nemzetközi igényeknek megfelelni. Ez megkövetelte a parancsnoki és a hivatásos állomány kreativitását, a gyors reagálást. A koncepcionális és a gyakorlati változtatások, konkrétan a határőrizeti rendszer többszöri átszervezése egy időben történt. Az átszervezés hozzájárult ahhoz, hogy a határincidensek nem eszkalálódtak, hazánk és Kis-Jugoszlávia viszonya nem éleződött ki. Az országhatáron megjelenő menekültáradattal összefüggő válsághelyzet kezelésére a BM Határőrség feladata ebben a vizsgált időszakban a menekülthullám időbeli és térbeli kialakulásának érzékelése, a veszélyeztetett határszakasz teljes ellenőrzése, a menekültek összegyűjtése és menekült táborokba való irányítása volt, beleértve az elsősegélynyújtást valamint a szűrés és biztonsági ellenőrzés feladatait is. 1992 végére a BM Határőrség az átalakításnak köszönhetően a valóságos társadalmi, politikai és biztonsági elvárásoknak megfelelő kettős rendeltetésű, korszerű védelmi szervvé vált. Az átszervezés következtében a szervezet a rendkívüli körülmények között is meg tudott felelni a társadalmi és a nemzetközi elvárásoknak.⁷³⁴

⁷³³ Dsupin Ottó : A Határőrség Viszonylati parancsnokság és az alárendeltségében alkalmazásra kerülő erők feladatai konfliktus kezelésében. Doktori értekezés. Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem Hadtudományi Doktori Iskola. Budapest, 1996. 61-65. o.

⁷³⁴ Uo. 67-75. o.